

Понятието аудио-визуално произведение преди всичко включва художествените и документални филми, създадени за киното или за телевизията. Отношенията са уредени от ЗАПСП в контекста именно на процесите по повод на създаването на такива филми. Развитието на новите технологии – които позволяват лесно създаване и разпространение на най-различни филми – обаче поставя под въпрос доколко съществуващата уредба е удачна за всички възможни аудио-визуални произведения. Действащият ЗАПСП приема, че авторските права върху аудио-визуалното произведение възникват и се упражняват съвместно от сценариста, режисьора и оператора. Ако произведението има продуцент, който организира неговото създаване, то продуцентът по силата на договор със сценариста, режисьора и оператора получава права във връзка с използването на аудио-визуалното произведение.

Освен това в един филм може да се използват редица други произведения – например музика (включително текстове на песни), костюми, сценография – като трябва да бъдат уредени отношенията и с лицата, които са носители на авторското право върху тях. Сродни на авторското право във връзка с филма възникват и за артистите-изпълнители – актьори, музиканти – изпълнители и т.н.

Използването на аудио-визуалното произведение, както и неговото преработване – например дублиране на друг език – предполага уреждане на правата на всички тези лица. Само по този начин може да се организира прожектирането на филма в кино зали, съответно излъчване по телевизия или предоставянето на достъп до него по преценка на ползвателя (стриймिंग). Уреждането на отношенията предполага постигане на изрични уговорки между страните, като ЗАПСП има редица правила, които да ги подпомогнат при преговорите. Част от правилата на ЗАПСП обаче не могат да бъдат изменени – например чл. 65, ал. 1 предвижда, че режисьорът, сценаристът и операторът имат право на отделно възнаграждение за всяко ползване, независимо какво е уговорено в договора с продуцента. Подобно право е предвидено и в полза на артистите в главни роли – чл. 78, ал. 3 предвижда, че тези артисти имат право на част от всяко възнаграждение от всички приходи на продуцента от ползване на произведението.

Затова създаването на аудио-визуално произведение е свързано с редица правни въпроси, които следва да бъдат уредени преди да започнат снимките – за да е сигурно, че крайното произведение ще може да бъде използвано, както е замислено.

Ако отношенията между сценариста, режисьора и оператора не са уредени, то въпросите как да се използва произведението могат да се решат само по съдебен ред съгласно чл. 8, ал. 2 от ЗАПСП. Ако отношенията не са уредени с другите правеносители, то използването на филма ще представлява нарушение на техните права – като вече ще могат да се използват предвидените в ЗАПСП средства за защита – искиове за установяване и преустановяване на нарушението, съответно за заплащане на обезщетение и т.н.

Сложните отношения обаче се отразени в уредбата на ЗАПСП и съответно създателите на един филм за киното или телевизията до голяма степен имат яснота какви стъпки следва да предприемат. Проблемите пред уредбата обаче се очертават, когато се разглеждат други форми на аудио-визуални произведения, които се създават за целите на платформи за споделяне на съдържание като Youtube например.

Това може да бъде илюстрирано със различни аудио-визуални произведения, създадени с обучителна цел. На първо място, при такъв филм възниква въпрос дали е налице оператор – ако камерата (все по-често мобилен телефон) е монтирана върху статив. Може ли собственикът на камерата в този случай да претендира, че е съавтор на крайното произведение? Авторът на презентацията, която се представя може ли да претендира за ролята на сценарист, съответно презентаторът – за ролята на артист изпълнител?

Отношенията по повод създаване на такива образователни аудио-визуални произведения са значително по-прости спрямо тези по създаване на един филм. Режисьор и оператор може да отсъстват напълно, а сценарият всъщност да представлява презентация. Независимо това, правата върху създаденото произведение се уреждат от разгледаните по-горе правила ЗАПСП. Затова и следва да бъде съобразено, че лицето, което финансира разработването и заснемането на произведението е в ролята на продуцент – съответно има правата по чл. 90а от ЗАПСП – да разрешават размножаване на записите на произведението, публичното изпълнение или излъчване, възпроизвеждане и разпространение и т.н.

Независимо от това, продуцентът следва идентифицира кои лица могат да попаднат в категориите сценарист, режисьор, оператор – и да уреди правата с тях, като съобразява разпоредбите на чл. 62 – 67 от ЗАПСП, като уговори съответни възнаграждения за ползването на произведението. По същия начин следва да бъдат

уредени отношенията и с лицето, което презентира конкретния материал – при съобразяване, че по-скоро това лице представлява артист-изпълнител и че има правото по чл. 78, ал. 3 от ЗАПСП – да получи възнаграждение от всеки брутен приход на продуцента от използване на произведението.

Разгледаният пример е само една от възможностите за отклонение от традиционната схема при заснемане на филми. Развитието на технологиите позволява и лесно да се използват откъси от чужди произведения и комбинирането им с различен дублаж или синхронизация с музикални произведения. В тези случаи отново следва да се уредят правата с всички правонослители – където преговорите значително се улесняват от организациите за колективно упражняване на права, които представляват голяма част от съответните групи правонослители.

Докато българското право тепърва следва да се справи с тези проблеми, навлизането на изкуствения интелект поставя нови. За момента по-скоро доминира разбирането, че авторските права са свързани само с човешко творчество. Затова произведение, създадено от изкуствен интелект не може да се ползва със закрила по смисъла на ЗАПСП – и би следвало да може да се ползва свободно. Така, изкуствен интелект може да се използва за създаване на презентация – или за синтезиране на аудио-визуалния компонент на съдържанието, например генериране на изображение и глас на презентатор. Значението на тези възможности за момента не може да бъде преценено – но следва да бъде съобразено значението на измененията в ЗАПСП, в сила от 01.12.2023 г., които предвиждат възможност за свободно използване на чужди произведения за целите на автоматизирания им анализ – без да се търси съгласие и без да се заплаща възнаграждение. Т.е. публикувани чужди произведения могат да бъдат използвани за създаване на последващо съдържание. По подобен начин възникват въпроси и за използването на външния вид или гласа на конкретно лице например. За момента ясни отговори все още не са предложени нито в България, нито в световен план.